

Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 19-20 жовтня 2018) / за ред.. О.А. Голюк; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця ТОВ «Меркьюрі-Поділля» 2018. – Вип. 7. – С. 17-21. – 326 с.

Остапчук Л.О.

## **РОЛЬ МУЗИЧНОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ**

**Анотація.** Аналізуючи розвиток народної педагогічної думки, який прийшов до нас як колективний досвід через тисячоліття з фольклором в формі звичаїв, традицій, обрядів та вірувань, автор констатує, що виховна роль музичного мистецтва у всі часи була тим фактором, який в умовах бездержавності, допоміг нашому народу зберегти мовну культуру, духовність, музичну ментальність, національну ідентичність. Народна педагогіка широко використовувала музику для формування особистості. Мета, принципи, методи і форми музичної етнопедагогіки залишаються актуальними і сьогодні та мають стати об'єктом дослідження педагогічної науки, а також широко використовуватися в практичній діяльності.

**Ключові слова:** музичне виховання, музична етнопедагогіка, фольклор, народна педагогіка, освіта, мистецтво.

**Анотация.** Анализируя развитие народной педагогической мысли, что пришло к нам с фольклором сквозь столетия как коллективный опыт в форме обычаев, традиций, обрядов, верований, автор констатирует, что воспитательная роль музыкального искусства во все времена была тем фактором, который в условиях отсутствия государственности помог нашему народу сохранить родной язык, духовность, музыкальную ментальность, национальную идентичность. Народная педагогика широко использовала музыку для формирования личности. Цель, принципы, методы и формы музыкальной этнопедагогики остаются актуальными сегодня и должны стать объектом исследования педагогики, а также широко использоваться в практической деятельности.

**Ключевые слова:** музыкальное воспитание, музыкальная этнопедагогика, фольклор, народная педагогика, образование, искусство.

**Annotation** Analyzing the development of folk pedagogical thought that came to us as a collective experience through the millennia with folklore in the form of customs, traditions, rituals and beliefs, the author states that the educational role of musical art at all times was the factor that, in conditions of statelessness, helped our people save linguistic culture, spirituality, musical mentality, national identity. Folk pedagogy widely used music for the formation of personality.

The purpose, principles, methods and forms of musical ethnopädagogy remain relevant today and should become the object of studying pedagogical science, as well as widely used in practical activities.

**Key words:** musical education, musical ethnopädagogy, folklore, folk pedagogy, education, art.

**ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ.** В останні десятиліття, коли Україна стверджується як незалежна держава, йдуть активні пошуки шляхів національного розвитку науки, освіти і виховання. Звернення до мистецтва, як одного з основних важелів піднесення культури народу, в часи національно-демократичних перетворень набуває особливої ваги. Адже це дієвий засіб у формування і розвитку почуттєвої та інтелектуальної сфери, що забезпечує піднесення загального культурного рівня всього суспільства, готує його успішно жити і творити в нових суспільно-економічних умовах.

Особливу роль в духовному розвитку людини завдяки своїй популярності та демократичності відіграє музичне мистецтво. Сучасне українське суспільство в цілому та педагогічна наука зокрема, на думку автора, дещо недооцінює ролі цього мистецького жанру в сучасних суспільних трансформаціях, розглядаючи його переважно, як елемент розваги, а не вагомий виховний фактор, тому втрачає розуміння місії музики в духовному житті українського етносу, в вихованні підростаючого покоління. Аналізуючи розвиток народної педагогічної думки, який прийшов до нас як колективний досвід через тисячоліття з фольклором в формі звичаїв, традицій, обрядів та вірувань, можемо стверджувати, що виховна роль музичного мистецтва у всі часи була тим фактором, який в умовах бездержавності допоміг нашому народу зберегти мовну культуру, духовність, музичну ментальність, національну ідентичність. Народна педагогіка широко використовувала музику, так само як і всі інші види мистецтва, для формування особистості. Мета, принципи, методи і форми музичної етнопедагогіки залишаються актуальними і сьогодні та мають стати об'єктом дослідження педагогічної науки, а також широко використовуватися в практичній діяльності.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ. Народна педагогіка як колективний, накопичений за тривалий час досвід, як сукупність вироблених і випробуваних принципів, методів, форм і засобів виховання дітей та молоді, що передається від покоління до покоління – вагома історична спадщина кожного етносу. Українська національна система виховання бере свій початок у далеких глибинах тисячолітньої історії нашої землі і прийшла до нас в формі звичаїв, традицій, ігор, розваг, фольклору особливостей світосприймання, характеру, моралі, побуту, всього, що характеризує націю та вирізняє її з поміж інших. Сформувавшись задовго до того як педагогіка виділилася в окрему науку, вона завжди була і залишається тепер предметом уваги суспільно значимих особистостей. Народні погляди на виховання дитини знаходимо у філософії Г.Сковороди, в педагогічних працях С.Русової, Г.Ушинського, А.Дахновича, в діяльності, світоглядних висловлюваннях та творчості Т.Шевченка, І.Франка, Лесі Українки, М.Лисенка, Я.Степового, Ф.Колеси та багатьох інших світочів української науки, культури та мистецтва. Зокрема український філософ Григорій Сковорода відзначав, що музика розвиває почуття краси і добра, сприяє самоосвіті та самовдосконаленню, формуванню цілісної особистості. Крім того музичне мистецтво невимушено розв'язує проблему навчання і виховання з позиції національних традицій, історичного досвіду, в інтересах виховання патріотично настроєної особистості, активних учасників національно-демократичного відродження.

Здобуття Україною державності спричинило сплеск суспільного інтересу до національної спадщини в цілому та народної музичної педагогіки зокрема. У вищих та середніх мистецьких навчальних закладах, педагогічних вузах активно досліджують та викладають музичний фольклор. Це питання детально дослідила Белінська Т.В. в монографії «Історія становлення та розвитку музично-фольклористичних дисциплін у системі вищої музичної освіти України (20-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.)»

В 1993 р. на базі Прикарпатського університету імені Василя Стефаника разом з АПН України було створено Науково-методичний центр «Українська етнопедагогіка і народознавство», який провів низку науково-методичних конференцій, присвячених українській народно-педагогічній спадщині (проблемам етнопедагогіки) та сприяв появі ряду публікацій, присвячених даній темі.

Вагомим внеском у висвітлення проблеми стала спільна монографія педагогів-науковців інституту мистецтв Прикарпатського університету імені Василя Стефаника Дронюка В.Д. та Вовка М.В. «Українська музична етнопедагогіка» (2009р., Івано-Франківськ, видавництво «Плай»), в якій

авторами було досліджено «теорію і практику виникнення та використання музичної етнопедагогіки українців з урахуванням історичних передумов у формуванні її методологічних аспектів. Розкрито предмет і принципи методики української музичної етнопедагогіки в її історичному, етнокультурному, етногенетичному контекстах і як систему знань про музичне мистецтво української нації.»[2. 3.]

**МЕТА СТАТТІ** – охарактеризувати традиційні методи музичного навчання та виховання як джерело розвитку сучасної педагогічної науки та підґрунтя практичної діяльності музичних педагогів.

**ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ** Сучасні євроінтеграційні тенденції спонукають українське суспільство до підвищення загального культурного і духовного рівня особистості, залучення широкого загалу і особливо підростаючого покоління до пізнання світової культури, формування загальнолюдських цінностей, життєвих орієнтирів, високих естетичних смаків. Успішне вирішення цього завдання в значній мірі залежить від духовного і культурного розвитку кожного індивіда. Повноцінну, цілісну, свідому особистість з високими моральними якостями можна виховати тільки на основі системи, що сформована з урахуванням національного світогляду, філософії та ідеології. Тому нова гуманістична програма освіти, взята українським суспільством в останні десятиліття, спрямована на збереження та розвиток національної ідентичності, розкриття творчого потенціалу особистості, її самореалізації. Культурно-історичні цінності української нації, її звичаї, традиції, що стимулюються духовною культурою, споконвічною мудрістю, прагненням жити в заможній та незалежній державі – ось джерело і підґрунтя розвитку освіти та педагогічної науки.

Українська система музичної освіти і виховання потребує вдосконалення. Не вивчивши досконало минулого неможливо прогнозувати і розвивати майбутнє. Невичерпним джерелом відродження і становлення національного виховання і освіти є народна музична педагогіка. Сукупність досвіду музичного виховання і навчання дітей, накопичений нашим народом за тривалий час його існування, найбільше відповідає менталітетові та особливостям національного характеру. В світі нас ідентифікують як музично обдаровану націю. Три четверті українців народжується з повним комплектом музичних обдарувань, а решта володіє потенційними можливостями розвитку музичних здібностей. Незаперечним є і той факт, що музика у всі часи була частиною побуту всіх без виключення українців. Вона супроводжувала людину від народження до смерті і була вагомим засобом родинного та суспільного виховання, формувала естетичні смаки, ідеали,

мораль, норми суспільної поведінки, тощо. Причинно-наслідкові зв'язки між вродженим музичним обдаруванням та особливостями музичного виховання очевидні та потребують комплексного наукового дослідження.

Українська національна система виховання бере свій початок у далеких глибинах тисячолітньої історії нашої землі і прийшла до нас в формі звичаїв, традицій, фольклору, особливостей світосприйняття, національного характеру, тощо. Педагогічний досвід народу, втілений в його мудрості, вміннях і навичках виховання та навчання наступних поколінь, викристалізовувався протягом віків. Він відображений у фольклорних танцях, іграх, мистецьких творах, обрядах, традиціях, що пройшли шлях усної передачі від найдавніших часів до сьогодення і є свідченням неперервності існування української нації.

Початок професійної музичної освіти був закладений ще в кінці IX століття, коли не було паперу та досконалого нотного письма. На території Київської Русі поширюється християнство. При церквах та монастирях організовується навчання дітей. Головними предметами в тогочасних школах були читання, рахунок, письмо та спів. Християнство в такий спосіб утверджувалося на нових територіях та виховувало кадри для виконання богослужінь, що потребували грамотних, навчених співаків. Паралельно з християнськими храмами аж до середини 13 століття існували прадавні святилища, як вірування простого люду, де проводилися язичницькі ритуали, що органічно включали в себе наспів, слово, рух, дію. Ритуали поступово витіснялися новими християнськими звичаями. До нас вони прийшли через віки з нашаруваннями наступних епох як традиційні ігри та забави, що втратили свій сакральний зміст, але продовжують виконувати виховну місію, зберігаючи стародавні мелодичні коди, суть етнічного естетичного світобачення, що лежить в основі сучасної української культури.

Церковний спів якісно вплинув на традиційну музику та став витокom професійної української хорової культури. В такій взаємодії творилося національне музично-естетичне середовище, яке змінювало і розвивало особистість, а через неї культурний рівень всього суспільства.

Значимість музичного виховання в формуванні особистості було усвідомлене і в козацьку добу, коли не тільки в школах, а і в самій Запорізькій Січі поряд з грамотою, духовним читанням, військовим вишколом навчали музиці, співу та грі на інструментах. Унікальним явищем в ті часи була творчість кобзарів та лірників, які, будучи очевидцями та учасниками героїчної боротьби нашого народу за незалежність, ставали авторами героїчного українського епосу. Вони мандрували по всій Україні, співаючи, розповідали про реальні події, формували суспільну думку, вчили

патріотизму, берегли і з уст в уста передавали історичну правду. Об'єднані в цехи, вони жили за певними правилами та методом наслідування, співу за зразком, виховували собі наступників, створивши таким чином перші в Україні музичні школи. В пріоритеті музичне виховання було в навчальних закладах при Братствах а в пізніші часи академіях та інших навчальних закладах.

Опираючись на неперервність розвитку народної та професійної музики, українська музична етопедагогіка на основі узагальнення народної практики навчання і виховання поступово крок за кроком сформувала свої принципи і методи. Їх ніхто спеціально не розробляв, не вигадував. Вони виникли стихійно, як обов'язкова умова виживання і прогресу, як результат пізнання та аналізу людиною природи, суспільних відносин, духовної культури, родинної моралі, розвитку виробництва та рівня матеріального забезпечення. Викристалізовані та відшліфовані впродовж тисячоліть, ввібравши в себе дух попередніх епох, ці правила залишаються актуальні і сьогодні. Принцип гуманізації, природовідповідності, єдності вимог і поваги до особистості, зв'язок навчання і виховання з життям, виховання працею є основою сучасної педагогічної науки.

Одним із важливих принципів народного музичного виховання є патріотизм. Ним просякнуті народні думи, історичні, стрілецькі та повстанські пісні. Саме народна героїка та зрештою і весь фольклор, став тим фактором, який в умовах бездержав'я сприяв консолідації і збереженню українського етносу, його мови, культури, духовності, музичної ментальності. Багатовіковий народно-педагогічний досвід патріотичного виховання через музичне мистецтво в сучасних українських реаліях має стати керівництвом до дії державним чиновникам в галузі освіти, педагогам-вихователям і всьому суспільству.

В народній педагогіці прослідковується ідея музичного виховання з самого раннього віку шляхом залучення до активної музичної діяльності незалежно від рівня обдарування. Збереглося багато народних дитячих пісень, забавлянок, речитативів, примовок, ігор, казкових співанок, які розвивають розум, мову, почуття ритму, фантазію, дають перші уявлення про звукове розмаїття навколишнього світу, формують елементарні вокальні навички та вміння музикувати, допомагають дитині пізнавати та і орієнтуватися в навколишній дійсності. Це продумана, чітко організована система музичного та загального виховання з урахуванням вікових особливостей дитини від народження до підліткового віку, на яку варто звернути увагу науковцям і особливо педагогам-практикам.

Музикальність та чуттєве ставлення до оточуючої дійсності сприйняття її через призму естетики є однією з визначальних рис національного характеру українців. І на це потрібно зважати. Естетичне самовираження громадян українського суспільства на даному етапі задовольняється недостатньо, відчувається брак виховання через активну музичну діяльність яке б відповідало світовим стандартам і належному рівню музичної освіти. Остання через державну політику невдовзі може стати доступна тільки особам з відповідними фінансовими можливостями незалежно від здібностей. Музична освіта у всьому світі вимагає значних матеріальних і фізичних затрат. Особливо обдаровані діти, які є національним надбанням і мали б стати гордістю всієї спільноти, залишаються поза увагою держави і, часто, через недостатнє матеріальне забезпечення та відсутність умов, не мають змоги реалізувати свій таланти.

Опора на музичну етнопедагогіку може бути тим шляхом, який приведе до утвердження національних цінностей, а традиційна музична культура стане благодатним ґрунтом, на якому разом з сучасним модерновим музичним мистецтвом розквітне образ української нації, духовно багатой, самодостатньої, неповторної і, безперечно, цікавої для всього світу. Тому надзвичайно важливо аби мистецька освіта вдосконалювала соціокультурний рівень підростаючого покоління, виховуючи на національних традиціях, залучала їх до загальнолюдської культури, формувала художній смак, високі духовні якості, розвивала творчі здібності особистості.

#### Література:

1. Белінська Т.В. Історія становлення та розвитку музично-фольклористичних дисциплін у системі вищої музичної освіти України (20-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.): монографія / Т.В.Белінська. – Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2017. – 204с.
2. Дронюк Д.В.Українська музична етнопедагогіка: монографія / В.Д.Дронюк, М.В.Вовк. – Івано-Франківськ: «Плай», 2009. – с.535
3. Іваницький А.І Хрестоматія з українського музичного фольклору(з поясненнями та рекомендаціями): Навчальний посібник /А.І.Іваницький. – Вінниця: «Нова книга», 2008. – 250с.
4. Корній Л.С., Сюта Б.О. Українська музична культура. Погляд крізь віки/ Л.П.Корній, Б.О.Сюта. – К.: «Музична Україна», 2014. – 592с.
5. Остапчук Л.О. Вокалізи для народного голосу: навчально-методичний посібник /Л.О Остапчук, Т.Ю Панасюк. – Вінниця : ТОВ фірма «Пленер», 2016. – 40с.